

DÂRENDELİ İZZET MEHMED PAŞA

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

XIX. asrın ilk yarısında yetişen azim, kudret sahibi aynı zamanda cesaret, şiddet ve kan dökücülüğü ile meşhur vezir ve sadr-ı âzamlardan olan İzzet Mehmed Paşa Dârende hânedanından İbrahim Bey'in oğludur. 1207 H. (1792 M.)'de memleketi olan Dârende'de doğmuştur. Gençliğinde ve takriben 1224 H. (1809 M.)'de amcası vezir Dârendeli Ali Paşa dairesine¹ intisab ile mühürdarlığında bulundu ve onun inhasıyla kapıcıbaşı pâyesi verilmişti. Sonra mirahur pâyesiyle mütesellimlik ve voyvodalık gibi idarî ve askerî hizmetler görmüştür.

BOĞAZ MUHAFAZLIĞI :

İzzet Mehmed Bey daha sonra İspartalı vezir İbrahim Paşa'ya kethüda vekili olmuş ve paşasının Bursa mutasarrıflığı ile Karadeniz Boğazı Muhafızlığında bulunduğu sırada işleri bizzat idare ile kabiliyetini göstermiş olduğundan (1236 Zilhicce sonu = 31 Ağustos 1821) paşasının inhasıyla ve onun maiyyetinde bulunmak şartıyla Beylerbeyilik (Mîrmîranlık) tevcih olunarak Paşa olmuştur.

İzzet Mehmed Paşa, *Beykoz*'da oturmak ve Karadeniz boğazının Anadolu sahilini muhafaza eylemek şartıyla 5 Rebiulevvel 1238 (20 Kasım 1822)'de *Afyon Karahisar* mutasarrıfı oldu. Altı ay sonra yâni 4 Şevval 1238 (14 Haziran 1823) tarihinde *Afyon Karahisar*'a başkası tâyin edildiğinden İzzet Mehmed Paşa Menteşe sancağıyla yine Karadeniz boğazının Anadolu sahili muhafızlığında kalmış ve 3 Zilhicce 1240 (19 Temmuz 1825)'da vezirlikle ve Boğaz muhafızlığıyla Anadolu valiliğine yâni Kütahya, Ankara ve Afyon Karahisar sancaklarına tâyin olunmuştur².

¹ Dârendeli Ali Paşa, Hurşit Paşa silâhdarı olup Beylerbeyi rütbesiyle *Izmit* ve sonra *Niğde* mutasarrıflıklarında bulunarak 1224 H. (1809 M.)'de vezirlikle *Konya* valisi olmuş, oradan ayrıldıktan bir müddet sonra vefat etmiştir.

² *Atik vüzera defteri numara 39 (Başvekâlet arşivi tahvil defterlerinden)* ve *Verdü'l-Hadaik*, s. 27.

Sultan II. Mahmud, kapalı deniz halinden çıkmış olan Karadenizden gelecek bir Rus taarruzuna karşı koymak ve aynı zamanda Mora ihtilâlinin ve Etniki Eterya cemiyetinin faaliyetiyle *İstanbul*'a kadar sirayet eden Rum harekâtına karşı tedarikli bulunmak üzere uyanıklığını ve şiddetini haber aldığı İzzet Mehmed Paşa'yı bu muhafızlıkta tuttuğu gibi aynı zamanda Karadeniz boğazının Rumeli ciheti de, Yeniçeri ağalığından alınan Ağa Hüseyin Paşa'ya verildi (1239 H. = 1823 M.). Bu tâyinler aynı zamanda Sultan Mahmud'un nizam askeri tesis etmek hususundaki tasavvurlarına da yardımcı olacaktı.

Tarihlerde görüldüğü gibi, yeniçeri ocağının, eşkinci talimini kabul edeceklerine dair vermiş oldukları söz üzerine talime başlanmış ise de bunun bir oyun olduğu ve talimi kabul etmiyerek hemen isyan eylemeleri sebebiyle zaten tetikte bulunan hükümet derhal harekete geçmiştir.

YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILMASINDAKİ HİZMETİ :

Mevsim dolayısıyla *Beylerbeyi*'ndeki yalısında bulunmakta olan Sadr-ı âzam Benderli Selim Mehmed Paşa keyfiyetten haberdar edilmiş, hiç telâş göstermeyen sadr-ı âzam saraya hareket ettiği sırada Boğaz muhafızları Hüseyin ve İzzet Mehmed Paşalara da haber göndererek maiyetleri kuvvetleriyle Topkapı Sarayına gelmelerini bildirdiği gibi şeyhülislâma da haber yollamış ve Beşiktaş sarayında bulunan Sultan Mahmud'u da *Topkapı Sarayı*'na dâvet etmiş ve bütün hazırlık yapıldıktan sonra Sancağ-ı şerif çıkarılıp delâllar ve mahalle imamı vasıtasıyla *İstanbul* halkı Sancağ-ı şerif altına davet edilmiştir.

Saraydan çıkan kuvvetler *Sultan Ahmed meydanı*'na gelerek Sancağ-ı şerif burada camiin minberine dikilmiş ve âsilerle muharebe için fetva verilmeden evvel onlara nasihat etmek üzere ulemadan bir zatın gönderilmesi teklif edildiği sırada İzzet Mehmed Paşa :

İzâle-i şüphede diye vakit geçirilmekte muhatara vardır ; onların şüphesini kılıçtan başka bir şey izâle etmez demiş ve Ağa Hüseyin Paşa da aynı fikirde olmasıyla bu iki vezirin âsiler üzerine sevki kararlaştırmıştır.

İzzet Mehmed Paşa, maiyeti sekbanlarından başka humbaracı, lâğımcı ve kalyoncu askerleriyle Saraçhane tarafından ilerlemeğe başlamış ve sonra Ağa Hüseyin Paşa kuvvetleriyle beraber Et meydanındaki Yeniçeri kışlasını yâni yeni odaları sarmışlardır.

İzzet Mehmed Paşa Mustafa isminde bir topçu neferine iki bin beş yüz kuruş vererek kışlanın kapısını açtırmıştır.

Tarihlerde görüldüğü üzere yeniçeri ocağı söndürüldükten sonra İzzet Mehmed Paşa *Üsküdar* tarafına geçirilerek o tarafta çeşme başında ocaklıdan hergün epi temizlik yapmış ve Boğazın Anadolu sahilindeki kale yamaklarından ileri gelen şüpheli şahısları katletmiştir.

KAPTAN-I DERYALIĞI :

İzzet Mehmed Paşa, 12 Recep 1242 (Şubat 1827)'de Husrev Mehmed Paşa'nın yerine kaptan-ı derya oldu³. 1243 H. (1827 M)'de Ruslarla muharebe başlangıcında düşmanın *Tuna*'yı tecavüz ile kara taraflarına gelmekte olmaları üzerine Balkan cihetlerinin takviyesi için İzzet Mehmed Paşa maiyyeti ve bahriye askerinden mürekkep üç bin kadar kuvvetle karadan *Varna* tarafına gönderilmiştir. İzzet Mehmed Paşa'nın donanma ile çıkmayışının sebebi, *Navarin*'de müttefik devletler tarafından mahvedilen donanmanın yerine düşmana karşı çıkacak bir donanmanın bulunmaması ve *Büyükdere*'de bulunan cüz'i gemilerin de Rus donanmasına mukavemet edemeyeceği idi.

Rusların *Varna* üzerine gelmeleri ihtimaline karşı İzzet Mehmed Paşa kendisinden evvel kethüdasını göndermiş olduğundan kethüdanın *Varna*'ya varmasının ertesi günü Rus Amirali Grig yirmi dört donanma ile gelerek asker çıkarıp hem deniz ve hem karadan *Varna*'yı muhasara etmiştir.

Bu sırada *Varna* muhafızı Serezli İsmail Bey'in oğlu Yusuf Muhlis Paşa idi. İzzet Mehmed Paşa dört ay kadar *Varna*'yı şiddetle müdafaa etmiş, Amiral Grig'in kaleyi teslim teklifini red ile⁴ *Aydos* taraflarına gelmiş olan sadr-ı âzam ve serdar-ı ekrem Selim Mehmed Paşa'dan yardım istemiş ve onun tarafından Ömer Paşa gönderilmiş ise de bu kuvvetin gecikmesi ve *Varna* halkının esir ol-

³ Cezayir ve Kaptanı deryalık : Sâbika Anadolu valisi ve *Karahisâr-ı sâhip* ve *Ankara* sancakları mutasarrıfı ve Bahr-i Siyah boğazının Anadolu cânibi muhafızı vezir-i mükerrerem saadetli İzzet Mehmed Paşa hazretlerine tevcih 12b 1242 (*Atik Vüzera defteri numara 39*).

⁴ Rus amiralının İzzet Mehmed Paşa'ya gönderdiği *Varna*'yı teslim mektubu ile onun tarafından verilen cevap Lütfi tarihinin II. cildinde (s. 43, 44) aynen vardır.

maktansa kaleyi teslim ile esaretten kurtulmak isteyerek İzzet Mehmed Paşa'nın üzerine hücumları ve *Varna* müftisinin teslimin zaruri olup aksi halde müdafaaya kalkıp ölenlerin şehit olmayacakları hakkındaki fetvası neticesinde *Varna*'yı teslim mecbur kalmış⁵ ve keyfiyeti *İstanbul*'a bildirerek kendisi de serdar-ı ekrem ordusuna gelmiştir.

İzzet Mehmed Paşa, orduyla gelince takriri üzere hâdiseleri izah ile “*ماواقعی* mavakayı ve istimdad ve istirhama” dair yazdığı arızaları birer deynek içine koyup beşeryüz kuruş ücretle tedarik ettiği tülümenlerle kendisine gönderdiğini sadr-ı âzam ve serdar-ı ekreme arz eylemiştir.

Varna'nın teslimi dolayısıyla sadr-ı âzam tarafından İzzet Mehmed Paşa istintak edilmiş ve aralarında şu şekilde sual ve cevap teati edilmiştir. Sadr-ı âzamin suali :

⁵ İzzet Mehmed Paşa, *Aydos*'ta serdar-ı ekrem ile görüştüğü esnada müdafa safahatına dair vermiş olduğu takrir aynen şöyledir : “â'dâ beş defa müteakiben hücumdan sonra İmparator sefk-i dimadan mütenibdir, beş yerde lâğim vardır, size mühlet verdi kaleyi teslim et deyu amiralın gönderdiği benhabere, kaleyi muhafazaya memurum, vekil-i mutlak dört saatlik mesafededir, bize yol verilsin, yirmi dört saat meks olunsun deyu divan kâtibim Sadri Bey'i gönderdiğimde ben vekil-i mutlakı bilmem kaptan paşa memurdur. Yol veremem cevabına kani olmayıp bir kaç gün böyle haber gönderdiğimde sadr-ı âzam imdada gelmiş ise de bir işe muktedir olamadı. Kan dökülmesin viraya muntazırım ve illâ hücum edeceğim ve hem de divan kâtibini istemem Yusuf Paşa'yı göndersin deyu haber gönderdikte tereddüt etmiştim. Yusuf (Muhlis) Paşa hodbehod gidip avdetinde serkerdelerle ahali toplanıp meclis ettik o mecliste Yusuf Paşa ey Müslümanlar imdat gelemedi halâs-ı nefse bakalım deyu halkı meyus edecek sözler söyledikte ve ihafe sureti gösterdikte kemal-i taaccübten heman belimden piştoyu çıkarıp al bununla ibtida beni öldür de sonra bu diyeceğin şey olsun dedim. Lâkin evvelden beru ahaliyi tahrik etmiş olduğundan nisvan takımını başıma üşürüp biz esir olmayız kaleyi teslim et deyu üzerime hücum ettiler. Benim işim Pâdişahın mülkünü muhafazadır, sizin canınız düşünülmez deyu ahaliye cevap vermişken Yusuf Paşa müftü ve nakibi çağırıp bundan sonra vefat edenler şehit olmaz helâk-i nefis mukarrerdir deyu istifta ederek ve murdar olursunuz deyu asker arasına fesad vererek ahali ile asker bey-ninde bir gulgule peyda olmuştur. Cephaneliğe ateş ilkasiyle kendimi helâk edecek idim. Ümmet-i Muhammedi mütalâa ile zarurî viraya razı olduk. Yusuf Paşa varayım vira cevabını vereyim amiral muntazırdır deyüp divan kâtibimi beraber götürdü arası uzadıkta gönderdiğim cevaba min-baad nefsimden emin değilim, üç yıldanberu başka bir devlete ilticayı kurmuş idim. Şimdi fırsatı düştü haberiyle divan kâtibi Sadri Bey'i; Rusya memurlariyle iade eylemiştir. Bunun üzerine ben rebîin (Rebiyülâhırın) ikinci günü kaleden çıktım...” *Lütfi tarihi*, c. II., s. 46, 47.

— Bir tarihte büyük kumandanın düşman ordusuna sefaretle gittiği mesbuk değil, alıkonmak muhatarası ve pâdişahın adem-i rızası derkâr iken buna cürete sebep nedir?

İzzet Mehmed Paşa'nın cevabı :

— Sebep yeistir; zaruret her şeyi göze aldırır; vakit kazanmak da bâis-i cür'et olmuştur. Bununla beraber Yusuf Paşa ve şehid olan Serfiçeli Mehmed Ağa beni taglit ettiler. Gidilmiş ise de yine avdetle beraber muharebeye devam olunmuştur.

Sadr-ı âzam ve serdar-ı ekremin sualine karşı cevap veren İzzet Mehmed Paşa da sadr-ı âzama şu suali sormuştur :

— Dört ay makdurumu sarfla kaleyi vermedim; bu gayretimi düşman bile tasdik etti; Yusuf Paşa geldikten sonra kale gitti; Yusuf Paşa'nın ifsadını defâatle yazdım, ısgâ olunmadı; yirmi binden efzûn askerle *Varna*'ya dört saat mesafeyedek gelinmişken iâne olunmadı, imdada gelen Ömer Paşa ise etrafına metris hafriyle kendisini muhafazaya baktı, imdada gelen asker yalnız metris hafriyle meşgul olur mu? bana düşen işde ben kusur etmedim.

İzzet Mehmed Paşa bu sözleriyle, yazmasına rağmen kendisine yardım etmediğini açıkca söylemesi üzerine sadr-ı âzamla aralarında şu muhavere cereyan etmiştir. Sadr-ı âzam :

— Bize azv-ı kusur olunur ise اعدا a'dâ tarafına gitmek (*Varna* muhafızı Yusuf Paşa gitmişti) nasıl olur?

— Cevap : Belki akd-i sulh ile bir iş yapılır mülâhazasıyla ettim.

Sual-i Sadr-ı âzam : Akd-i sulh taraf-ı pâdişâhîden memuriyete mütevakıf değil midir?

Cevab-ı İzzet Paşa : Ben bu şartı bilmez idim.

Sadr-ı âzamanın suali : Kaleyi vira ile vermişsiniz hani şurutu müştemil tarafeynin temessükleri, hani ahali ve memurin?

Cevap : Anı Yusuf Paşa yaptı.

İzzet Mehmed Paşa, *Varna*'nın teslimi işindeki bütün mes'uliyeti vezir-i âzam ve serdar-ı ekreme yükleyip bu tarzda keyfiyeti *İstanbul*'a da bildirmiş olduğundan işin hakikatine tamamen vâkif olmayan Pâdişah bu işte sadr-ı âzama mes'ul tutmuştur.

İZZET MEHMED PAŞA'NIN SADARETİ :

Varna'nın vira ile tesliminden sonra bütün ağırlıklarımı da terke mecbur olan İzzet Mehmed Paşa serdar-ı ekrem ordusuna gelip istintaktan sonra müsaferet suretiyle oturup korku ve tereddüt içinde

âkıbete intizar etmekte iken *İstanbul*'dan Pâdişahın birinci imrahoru Mehmed Ağa gelip doğruca Çavuşbaşı vekili Necib Efendi'nin çadırına inmiştir. O sırada Necib Efendi sadr-ı âzamın yanında bulunduğu için bir müddet beklemiş ve avdetinde getirmiş olduğu tebeddül-i sadaret hatt-ı hümayununu kendisine göstermesiyle hatt-ı hümayun mücibince sadaret mührü Selim Mehmed Paşa'dan alınarak derhal İzzet Mehmed Paşa bir boş çadıra oturtulup mühr-i hümayun kendisine verilmiş ve selefi Selim Mehmed Paşa *Aydos*'ta Yusuf Paşa konağına gitmiştir.

Gelen hatt-ı hümayunda, devletin usulüne vâkıf iken Selim Mehmed Paşa'nın beceriksizliği ve hamiyetsizliğinden ve yeni sadr-ı âzam İzzet Mehmed Paşa'nın gayret ve metanetinden bahis ile Balkanların muhafazasına dikkat ve itina edilmesi tavsiye olunarak *Varna*'dan eli boş çıktığı için sabık sadr-ı âzamın bütün para ve eşyasının yeni sadr-ı âzama verildiği beyan edilmektedir (19 Rebiulâhır 1244 = 29 Ekim 1828).

İzzet Mehmed Paşa *Varna* keyfiyetinden dolayı meyus ve nevmid olduğu halde böyle hem sadarete ve hem de selefinin metrukâtına sâhip olması yukarıda işaret ettiğimiz gibi onun bütün kabahati sadr-ı âzama yükleyerek vakıayı o suretle *İstanbul*'a bildirmiş olmasıdır.

Sultan Mahmud, *Varna*'nın istirdadı ve Balkanların muhafazası için mütemadi emir veriyordu. Yeni sadr-ı âzam orduyu *Aydos*'tan kaldırıp *Şumnu* meştasına naklini mütaakıp ilkbahar harekâtı için asker ve zahire tedarikiyle meşgul oldu; aynı zamanda kendisine yüz karası olan *Varna*'yı geri almak istedi. Bu maksat için Rusların *Pravadi*'deki kuvvetlerini dağıtmak üzere Aliş Paşa ile İbrahim Paşa'yı bu işe memur etti; fakat şiddetli yağmur ve kar sebebiyle *Kamçı nehri*'nin taşması yüzünden o tarafa geçilemediği gibi çamurdan atlar bile yürüyememişti.

Rus kuvvetlerinin kol kol başarıları sebebiyle yalnız şiddet ve cesaretle bir netice elde edilemeyeceğini sadr-ı âzam İzzet Mehmed Paşa da anladı; serasker kaymakamı Halil Paşa'nın teşvikiyle sulh için el altından hükümetin nabzını anlamak istediye de bunu haber alan Pâdişah tarafından tebdil hasekisi ile orduya gönderilen bir fermanla sadr-ı âzam takdir edildi. Nihayet mirahur Mehmed Ağa'nın sevkiyle sadarete gelen İzzet Mehmed Paşa, üç ay sonra azlularak Arnavudluk tarafında bulunan Reşit Mehmed Paşa

Darendeli İzzet Mehmed Paşa
(Bu resim II. Mahmud zamanında Kapdan-ı Derya iken yapılmıştır).

acele *Şumnu* ordugâhına getirilerek sadr-ı âzam ve serdar-ı ekrem oldu (22 Receb 1244 = 28 Ocak 1829). Ve vezirliği de alınan sabık sadr-ı âzam *Tekirdağı*'nda ikamete memur olup selefinden aldığı bütün nukud ve eşya, kendisinininki de dahil olmak üzere yeni sadr-ı âzama verildi.

İzzet Mehmed Paşa'nın Rumeli tarafındaki eşkiyayı tenkil eylemek şartıyla 1246 Zilkade (1831 Nisan) de vezirliği tekrar verilerek *Sofya*'da bulundu ve 26 Receb 1247 (2 Ocak 1832)'de *Vidin kalesi*'ni muhafaza şartıyla *Vidin* ve *Niğebolu* sancakları verildi. 1249 Rebiulevvelinde (Temmuz 1833) *Vidin*'den azlolunarak *Edirne*'de ikamete memur olup aynı senede 4 Ramazan (15 Ocak 1834)'da *Afyon Karahisar* sancağına tâyin edilmiş ve Yeniçeri ocağının kaldırılmasında göstermiş olduğu hüsn-ü hizmetten dolayı baştarafı Pâdişah II. Mahmud'un tuğrasını havi beratiyle beraber bir kıt'a nişan ile taltif edilmiş ve 4 Safer 1250 (12 Haziran 1834)'de memuriyetine berveçh-i muhassallık *Ankara* ve *Çankırı* sancakları mülhakatıyla beraber tevcih olunmuştur.

1251 Zilkadesinde *Ankara* ve *Çankırı*'ya uzaklığından dolayı *Afyon Karahisar* başkasına verilmiş ve buna mukabil İzzet Mehmed Paşa'ya *Kastamonu*, *Viranşehir* ve *Çorum* sancakları ilâvesiyle yeni ihdas edilen *Redif Mansure eyalet-i Ankara müşirliği* tevcih edilmiştir (27 Cemaziyelevvel 1252 = 9 Eylül 1836).

13 Cemaziyelâhır 1255 (24 Ağustos 1839)'de bu hizmetten affolunarak *İstanbul*'a gelip konak ve yalısında istirahat ederken 28 ca 1256 (28 Temmuz 1840) da *Akdeniz boğazı* (Çanakale) muhafızlığına tâyin olunmuştur.

MISIR VALİSİ ÜZERİNE SERASKERLİĞİ :

Bu sırada Mısır meselesinin ve Vali Mehmed Ali Paşa'nın siyasî bir şekil alan durumu sebebiyle İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya devletlerinin tekliflerini de reddeden⁶ Mehmed Ali üzerine yapılacak müşterek harekâta serdar olarak Osmanlı devleti tarafından azim ve kudret sahibi bir vezirin tâyini takarrür etmesi üzerine bu işe *Akdeniz boğazı* muhafızı İzzet Mehmed Paşa münasip görülmüştür⁷.

⁶ Bu hususa dair hatt-ı hümayun sureti *Lütfi tarihindedir* (C. VII., s. 21).

⁷ Mısır meselesinde Osmanlı kuvvetlerine galebesinden dolayı Mehmed Ali Paşa'ya müttefik dört devletin kararıyla Mısır eyaletiyle beraber *Haleb* ve

İzzet Mehmed Paşa'ya *Berrüşşam* seraskerliği ile beraber *Sayda*, *Beyrut* ve *Trablus-Şam* da kendisine verilerek devletlerin donanmasıyla birlikte *Suriye* sahillerine hareketi kararlaştırılmıştır.

İzzet Mehmed Paşa *Kıbrıs*'ta ordusunu tertip ettikten sonra Osmanlı kuvvetleri, İngiltere ve Avusturya gemileriyle *Berrüşşam* sahillerine naklolunmuş ve donanma amiralleriyle görüşen Osmanlı seraskeri *Beyrut*'a yakın *Cüvni* (Cünye) limanına asker çıkarmıştır.

Beyrut civarında vâki muharebelerde Mısır kuvvetlerine galebe eden İzzet Mehmed Paşa *Rekfaye* muharebesini kazandıktan sonra avdeti esnasında atının eğerinde bulunan piştovun kazaen patlaması üzerine kurşun sol ayağının diz kapağından aşağısına tesadüf etmekle mecruh olmuş ve ayağı sakat kaldığından 29 Ramazan 1256 (1840 Kasım)'d a seraskerlikten affolunarak *Edirne* valiliğine tâyin edilmiş ise de *Gelibolu*'ya geldiği zaman ayağındaki yara henüz iyi

Şam eyaletleri de ilâveten verilmiş ve oğlu İbrahim Paşa'ya *Cidde* valiliği ile *Girit* tevcih olunmuştu. Bu tevcih Mehmed Ali'yi tatmin etmediğinden Mehmed Ali Paşa'yı tutan Fransa devleti hariç olarak İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya devletleriyle *Londra*'da bir konferans tertip olunmuş ve verilen karar ittifakla kabul olunarak bunun Mehmed Ali Paşa'ya tebliği kararlaştırılmıştı. Mehmed Ali bu kararı kabul etmediği takdirde müttefik devletlere cebir kullanılması takarrür etmişti.

Müttefik devletlerce alınan bu karar mücibince Mısır eyaleti veraset suretiyle ve *Berrüşşam Mısır* ile *Süveys*'ten *Taberiye* gölüne kadar olan yerler ve *Akkâ* eyaleti kale muhafızlığı kayd-ı hayat şartıyla Mehmed Ali'ye verilecek ve elindeki diğer yerleri bırakıp çekilecek ve Ahmed Fevzi Paşa tarafından *İskenderiye*'ye götürülüp Mehmed Ali'ye teslim ettiği donanma da iade olunacak ve bu kararı kabul etmediği takdirde verilmiş olan kararın hükmü kalmıyacaktı.

Verilen karar Mehmed Ali'ye tebliğ olunarak kendisine mehil verilmiş, fakat Mısır valisi bu kararı kabul etmediğinden *Akkâ* eyaletinin tevcihi geri alınmış ve *Akkâ* eyaleti ile beraber *Sayda*, *Safed*, *Beyrut*, Boğaz seraskeri, esbak sadr-ı âzam İzzet Mehmed Paşa'ya verilmiştir. Mehmed Ali Paşa ikinci defaki teklifi de kabul etmemesi üzerine Mısır eyaleti de Mehmed Ali Paşa üzerinden alınarak *Akkâ* valisi ve *Berrüşşam seraskeri* İzzet Mehmed Paşa'ya tevcih edilmiştir.

Mehmet Ali Paşa bu son kararı da kabul etmediğinden müttefik devletler ve Osmanlı ordusu taraflarından Mısır valisine karşı harekât başlamış ve *Berrüşşam* seraskeri İzzet Mehmed Paşa aynı zamanda Mısır valiliğine tâyin olunmuştur.

Yapılan bu harekâtı mütaakıp, müttefik devletler, Mehmed Ali'nin kayıtsız şartsız Osmanlı devletine itaat ettiği takdirde Mısır eyaletinin uhdesinde kalması için Osmanlı devleti nezdinde tavassutta bulunacaklarını İngiliz amirali vasıtasıyla kendisine bildirdiklerinden Mehmed Ali bu son teklifi kabule mecbur olarak bu suretle Mısır valiliği üzerinde bırakılmıştır.

olmadığından valilikten affını istirham etmesi üzerine 1257 Rebiülâhîr sonlarında (1841 Haziran) *İstanbul*'a gelmesine müsaade olunmuştur; İzzet Mehmed Paşa, ayağındaki ârıza sebebiyle Topal İzzet Paşa diye meşhur olmuştur.

İKİNCİ SADARETİ :

İzzet Mehmed Paşa Mısır harekâtı esnasındaki başarısı sebebiyle Başmabeynci İzzet Bey'in (gözü güzel diye meşhur İzzet Paşa) ⁸ Pâdişah *Abdülmeccid* nezdindeki tesiri sebebiyle 20 Şevval 1257 cumartesi günü (5 Aralık 1841) saraya dâvet edilmiştir. Başmabeynci sabah erkenden İzzet Mehmed Paşa'nın *Sultan Selim türbesi* civarındaki konağına gönderilerek Paşa'yı alıp saraya getirmiş ve Rauf Paşa'nın yerine sadarete tâyin olunarak Bâbîâlî'ye gönderilmiştir ⁹. Tanzimat aleyhdarlarından olduğu söylenen İzzet Mehmed Paşa'nın sadareti Bâbîâlî erkânını ve tanzimat ricalini hayrette bırakmış ve Bâbîâlî'de bir sessizlik ve korku hasıl olmuştur ¹⁰.

İzzet Mehmed Paşa'nın bu ikinci sadareti dokuz ay sürdü, zamanın gidişyle onun zihniyetinin uyamıyacağı belli idi; devir değişmişti. Zaten Başmabeyncinin tesiriyle sadr-ı âzam olması Mısır meselesindeki hizmetinden dolayı idi. İzzet Paşa aleyhinde yapılan dedikodulardan dolayı Sultan Abdülmeccid, Rauf Paşa'yı de-

⁸ İzzet Mehmed (Paşa) *Boluludur*. Babası Mehmed Ali Ağa ile *İstanbul*'a gelmiş, *Enderun*'a alınmış mabeynci ve daha sonra 1255 H. (1839 M.)'de Başmabeynci olmuş ve 1259 H. (1843 M.)'de azledildikten sonra ihtisab nazırı ve vezirlikle ticaret nazırı, 1271 H. (1854 M.)'de zabtiye müşiri olup 1274 Rebiülâhîr (1857 M.)'da vefat etmiştir.

⁹ İzzet Mehmed Paşa'nın sadaret hatt-ı hümayununda selefi Rauf Paşa'nın ihtiyar olup istirahat ihtiyacından bahsedildikten sonra :

“Sen ötedenberi umûr-ı cesimede istihdam olunmuş ve usûl-i devlet-i aliyyemize tahsil-i vukuf eylemiş dirayetkâr ve sadakat-şiar vüzeray-ı izâmımdan bulunduğuna mebni her bir umûr-i külliyye ve cüz'iyede bilcümle memurîn saltanat-ı seniyyemize nezaret-i şâmîle olmak üzere seni bilintihab vezir-i âzam nasb ve tâyin ve vekâlet-i mutlakam hatab-ı cesimesini uhde-i liyakat ve istihaline ihale ve tefviz eyledim” denilmekte ve icabeden vesayada bulunmaktadır (*Lütfi tarihi, c. VII., s. 21*).

¹⁰ Bu hususta Vakanüvis Lütfi Efendi (C. VII., s. 21) şöyle diyor :

“Sefk-i dimâ (kan dökmek) ile müşteher olan müşarünileyh İzzet Paşa hilâf-ı me'mul makam-ı sadarete mevzul olması hayret-fezay-ı ashab-ı ukul olup hususiyile kapıya (Bâbîâlî'ye) geldiği günden infisaline kadar Bâbîâlî ricalinin ağızlarını bıçak açmaz ve icraat-ı vakiasına kimse karşı duramazdı.

ğiştirdiğine pişman olmuştu. İzzet Paşa'nın halefi olan Rauf Paşa'nın sadaretine dair olan hatt-ı hümayunda İzzet Paşa hakkında:

“Her ne veçhile ise şimdiye kadar mesalih-i vakıanın hüsn-i niyet ve temşiyetine muvaffak olamadığından bilicab” azledildiği kaydedilmiştir (23 Receb 1258 = 30 Ağustos 1842).

İzzet Mehmed Paşa sadarettten azlinden bir hafta sonra *Edirne* valiliğine tâyin edildi ve 1259 Rebiülâhırın onbirinde (11 Mayıs 1843) bazı uygunsuzlukları (ne olduğu kaydedilmiyor) sebebiyle *Edirne*'den azlolunarak *Tekirdağ*'nda ikamete memur edilmiştir; daha sonra *İstanbul*'a gelmesine müsaade olunmuş ve 1265 Şevval (1849 Ağustos)'de *Hüdavendigâr* yâni *Bursa* valiliğine tâyin olunup, fakat vücudça mâzereti sebebiyle gidemediğinden tekaüd olmuş ve 17 Cemaziyelâhır 1271 (7 Mart 1855)'de altmış sekiz yaşında vefat ederek *Eyüp*'te *Bostan iskelesi* tarafında Mihrişah Valide Sultan mektebi bahçesine dershanenin penceresi önündeki sed üzerine defnedilmiştir. Kabir kitabesi şöyledir :

Kudemây-ı fihâm-ı devlet-i aliyyeden iki defa mesned-i celil-i sadaret-i uzmâyı ve sair makamât-ı

âliyeyi hâiz olan merhum ve mağfîret-mersum Dârendeli

İzzet Mehmed Paşa hazretlerinin

Ruh-ı pür-fütunlarıçün rızaen lillah fâtiha 1271.

1248 H. (1832 M.) tarihinde *Ankara*'da yanan Çarşı Camiini İzzet Mehmed Paşa kendi kesesinden yaptırmıştır.

Sicill-i Osmanî müellifi olan Merhum Süreyya Bey'in *Nuhbetü'l-Vekayi* isimli eseriyle sicildeki kayda göre sabırlı, cesur ve azimli, vakur, irtikâb ve irtişası olmayan şedid, amansız bir vezir olarak tavsif edilmektedir. Kısa boylu idi.

Filhakika İzzet Mehmed Paşa, üzerine aldığı vazifede müsamahayı sevmeyen, gazablı, nefsinin hiçbir tehlikeden esirgemeyen riya ve müdaheneyi sevmeyen açık sözlü, tuttuğunu koparan bir zattı, fevkalâde hallerde devletin karagün dostu idi. Sultan II. Mahmud, yeniçerileri kaldırmadan evvel Sadr-ı âzam Benderli Selim Paşa gibi şehid ve azim sahibi bir zat ile aynı kalitede olarak İzzet Mehmed Paşa'yı ve Ağa Hüseyin Paşa'yı ele almış ve o suretle ocağı söndürmüştü.

Ruslarla muharebe esnasında birinci defaki sadarettten azl ve vezirliği alınarak *Tekirdağ*'nda ikamete memur olduğu sırada (1245 H. = 1830M.) *Edirne*'nin Rusların eline geçtiğini haber alması üzerine fitrî

olan hamiyet ve vatanseverliği îcabı olarak *Tekirdağı* kasabası halkının İslâm ve Hıristiyanlarını toplayarak “*İşte düşman Edirne’yi almış ne dersiniz*” deyince senin emrine bağlıyız demeleri üzerine kadın ve çocuklarla şeyhleri karşı *Bandırma*’ya naklettirerek geri kalan halkla metris ve hendek kazdırarak müdafaa tertibatı almıştır (Lütfi tarihi, c. II., s. 11).

İstanbul’da bulunduğu zaman devletin müşkül durumu esnasında fevkalâde olarak akdedilen vükelâ toplantısına dâvet olunarak mütalâası alınırdı; sözü açık ve pervasız idi¹¹. Mısır meselesinde kendisinin seraskerliğe tâyini pek isabetli olmuş ve Mısır kuvvetlerine vurduğu darbe ile Suriye’yi tahliyeye hizmet etmişti. Ayağından yaralı olmasa daha bir hayli başarılar elde edeceğine şüphe yoktu.

* * *

İzzet Mehmed Paşa’nın kan dökücülüğüne misal olarak bazı rivayetler vardır ve *Hekimbaşı Salih Efendi*’den rivayeten şu hâdisi nakledilmektedir.

İzzet Paşa’nın iki oğlu hastalanmış Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey’in delâletiyle (takriben 1267 H. = 1851 M.) Hekimbaşı Salih Efendi, Paşa’nın çocuklarını muayeneye gitmişti. Hastaları gören Salih Efendi lâzımgelen vesâyâyı yapıp bir müddet İzzet Paşa ile oturup sohbet etmişler. Bu musahabe esnasında Paşa, zamane hekimlerinden şikâyet etmiş ve :

“Ben kaptan-ı derya iken gemide bir baş ağrısına uğradım, geminin tabibini çağırdım, bir toz tertip etti, faidesi olmadı tekrar çağırdım, bu defa da bir su tertip etti, içtim ağrı kesilmedi; Üçüncü defa tabibi çağırttım, bu defa da bir hab tertip edelim demez mi? Herif âdeti benimle eğleniyordu. Canımın sıkıntısından ayağına bir gülle bağlayıp yuvarlayıverdim”.

Demiş ve *Salih Efendi*’de şafak atmış, şayet çocuklar iyi olmazsa benim başıma da bir hal gelir diye korkmuş ve semtinin uzak olma-

¹¹ Prens Mençikof’un sefaretle *İstanbul*’a gelmesi ve barid teklifleri sebebiyle akdedilen fevkalâde toplantıda bulunan İzzet Mehmed Paşa, *Mençikof*’un teklifinin kabul veya red müzakeresinde sadr-ı esbâk Rauf Paşa’yı kastederek Paşa hazretleri cümlemizden kidedlidir, ahval-i devlete vukûfu cümlemizden ziyadedir. Böyle pek mühim bir maslahatta reylerini almadıkça bir karar vermiyelim diye Rauf Paşa’yı söyletmek istemişse de bir cevap alamamıştır (*Tarih Musahabeleri*, s. 9).

sından dolayı iktiza ederse Yeniköy'deki Rum doktorların çağırılmasını tavsiye ile savuşmuş ve Paşa'nın kethüdası tarafından kendisine muayene ücreti olarak üç kese kuruş (bir kese beş yüz kuruş olduğuna göre) bin beş yüz kuruş (zamanına göre dolgun para) verilmiş.

* * *

Ankara, Çankırı ve Kastamonu sancakları üzerinde iken Kastamonu'da bulunduğu esnada İzzet Paşa bir sabah vakitsiz erkenden Kadı Aziz Molla Efendi'yi çağırılmış. Böyle erkenden ansızın vâki dâvetten dolayı telâşlanan Aziz Molla valinin yanına gitmiş, Paşa kendisine ne dese beğenirsiniz?

Eşraftan filân ağayı tanırırsınız, ben ona iltifat ederdim, meğer hain imiş. Bu gece rüyada üzerime yürüdü tabanca boşalttı; demincek müstahak olduğu cezayı verdim (yâni öldürtdüm) demesi üzerine biçare Aziz Molla korkup mahkemeye avdette hemen o gece gizli yollardan *İstanbul*'a can atmış ve hemen gidip şeyhülislâmı görmüştür. Şeyhülislâm Efendi böyle müddeti dolmadan izinsiz olarak gelmesinin sebebinin sorunca hâdiseyi anlatmış, ben ne kadar ihtiyat edip Paşa'nın emrini yapsam bile rüyasına girmemek elimden gelmez. Onun için tehlikeden kaçarak memuriyetimi terke mecbur oldum demiştir¹². *Esvât-ı Sudur* müellifi Memduh Paşa merhum İzzet Mehmed Paşa'yı görmüş olup "hengâm-ı mazuliyette pederimin (Mustafa Mazlum Paşa'nın) hanesine geldi gördüm. Kasîrülkame hunîn - çeşm mübtelây-ı gazab ve hışm bir zat idi. Mukaddema nice canlara kıymış olması bahsine gelince yeniçeri fitnekârlarının izale-i vücud-ı ihanet - âlûdlarına, Ağa Hüseyin Paşa ve bu İzzet Paşa ile Kara Cehennem İbrahim Ağa olmasa iş kesilip hüsn-ü hitam bulamazdı. İcab-ı vakt ve hal gâh gâh cellâd dahi yetiştirir" demektedir¹³.

* * *

Tel kadayıfı döken bir kadayıfcının, hamur kadayıf döktüğünü gören İzzet Paşa'nın herifi kızgın kadayıf tepsisinin üzerine oturtmuş olduğu rivayet edilir.

İzzet Paşa merhumun şiddeti ve merhametsizliği hakkında daha bazı rivayetler vardır. Paşa'nın haremlerinden birisi de benim kayın-

¹² *Esvât-ı sudur (Mehmed Memduh Paşa)*, s. 8, 9.

¹³ *Abdurrahman Şeref, Tarih Musahabeleri*, s. 257.

validemin teyzesi Lütfiye Hanım olup Paşa mevcut çocuklarından başka evlâd istemediği için iki defa gebe kalan Lütfiye Hanım'ın zorla çocuğunu düşürmüştür.

* * *

Merhum İzzet Mehmed Paşa bir Ramazan akşamı konağa avdetinde iftar vakti hapisanede bulunan kayıkçının hemen îdam olunmasını emretmiş, emri sonraya bırakılmış, sofradan kalktıktan sonra emrini tekrarlamış. İftarda bulunan misafirler mübarek Ramazan gecesi hürmetine şefaate başlamışlar. Paşa çantasını getirip bir îlâm çıkararak buyrun okuyun demiş. Meğer bu kayıkçı Üsküdarlı olup zevcesi üç çocuk bırakarak vefat etmiş olduğundan başka bir kadına talip olmuş, kadın çocukları bahane ederek varmamış, herif bir gün üç çocuğunu kayığına alıp Kızkulesi'ne doğru açılmış ve çocukları birer birer denize atmış, hattâ sekiz on yaşında bulunan en büyüklü babasının boynuna sarılıp feryad edip yalvarmasına rağmen onu dahi kardeşlerinin yanına göndermiş, çocuk can havliyle suyun içinde kayığın küpeştesini tuttuğundan parmaklarını kırarak onu da ifna eylemiş, bu elîm manzara yalılardan görülüp ve sandal indirilip herif yakalanarak zabıtaya teslim edilmiş ve muhakemesinde vahşi-yane cinayeti tebeyyün etmekle idamına hüküm sadır olmuş, meğer îlâm bu hükmü havi imiş. Mesele anlaşıldıktan sonra İzzet Paşa hazır olanlara :

Bana gaddar ve kan dökücü derler ve sizler de Ramazan gecesi bile adam öldürmekle kalben beni itham ettiniz. Ben kıyarım ama böylelerine kıyarım ve böyle canileri Kadir gecesi dahi olsa yine affetmem”¹⁴ demiştir¹⁵.

¹⁴ *Tarih Musahabeleri (Abdurrahman Şeref), s. 257.*

¹⁵ Bu makaleyi yazarken görülen eserler : Cevdet ve Lütfi tarihleri; *Üss-ü Zâfer* (Esat Efendi); *Sicill-i Osmani* ve *Nuhbetü'l-Vekayi* (Mehmed Süreyya); *Verdü'l-Hadaik* (Ahmed Rifat); *Esvât-ı Sudur* (Mehmed Memduh Paşa); *Tarih Musahabeleri* (Abdurrahman Şeref); *Kapıkulu Ocaklarından Yeniçeri Ocağı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı)*; Başvekâlet Arşivi Tahvil defterlerinden *Atik Vüzera defteri numara 39; Eyyup Rehberi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı - basılmamıştır).*

